

Fortsatt nedgang i kvinners tid til husarbeid på 1990-tallet

Det har vært en betydelig nedgang i kvinners tid til husarbeid de siste 30 årene. Reduksjonen var særlig markert på 1970-tallet, men var også stor på 1980- og 1990-tallet. Det er kvinner i aldersgrupper som ofte har ansvar for barn som har redusert husarbeidet mest, og nedgangen har vært mer markert blant ikke-yrkesaktive enn blant yrkesaktive. Det er blitt mindre kjønnsforskjeller i tiden til ulønnet arbeid. Dette skyldes mer en nedskjæring blant kvinner enn en økning blant menn.

3 timer og 18 minutter til husholdsarbeid per dag

Når vi snakker om arbeid, tenker vi ofte på det inntektsgivende arbeidet. Det er imidlertid også andre oppgaver som må utføres for at dagliglivet skal fungere. Barn skal passes og stelles, mat skal kjøpes inn og tilberedes og hus, hage og annet utstyr skal holdes i orden. Slike gjøremål kalles ofte *husholdsarbeid* eller *ulønnet arbeid*. Husholdsarbeidet utføres uten lønn og oftest for egen husholdning. Det er mangfoldig og sammensatt og kan ofte ha en tvetydig karakter. Det kan oppleves slitsomt og ensformig, men kan også være utviklende og utfordrende. Det oppfattes som grunnleggende verdiskapende og har stor betydning for trivsel og velferd i den enkelte husholdning og i samfunnet som helhet. Arbeidet i private husholdninger omfattes med stor interesse fra mange hold. Interessen knytter seg både til omfanget og verdien av arbeidet, til hva det består av og hvordan det endres. Fordelingen av dette arbeidet mellom kvinner og menn har stått sentralt i likestillingsdebatten. De siste tiårene har den ulønnede produksjonen fått fornyet oppmerksomhet. Mange argumenterer for at dette arbeidet må synliggjøres og oppvurderes, og økonomene forsøker å beregne verdien av verdiskapingen i husholdningene.

Statistisk sentralbyrås (SSBs) nye tidsbruksundersøkelse viser at befolkningen i alderen 16-74 år bruker 3 timer og 18 minutter i gjennomsnitt per dag på husholdsarbeid. Dette er noe mindre enn hva som går til inntektsgivende arbeid, der det brukes om lag 3 timer og tre kvarter per dag. Disse tallene er gjennomsnitt for alle personer og for alle dager i året. Mesteparten av husholdsarbeidet, om lag 43 prosent, går med til vanlig husarbeid, mens 17 prosent brukes til omsorgsarbeid, 14 prosent til vedlikeholdsarbeid og 12 prosent til kjøp av varer og tjenester. Både omfanget og sammensetningen av husholdsarbeidet varierer mye mellom grupper og er betydelig endret siden begynnelsen av 1970-tallet, da den første tidsbruksundersøkelsen ble gjennomført i Norge (tabell 1, figur 1).

Tidsbruksundersøkelsen gjennomføres ved at et utvalg av befolkningen fører dagbok over sine gjøremål og sitt samværmønster i to døgn. Dagene er spredt over 12 måneder slik at vi får et gjennomsnittsbilde for hele året. Deltakerne noterer sine gjøremål med egne ord, og aktivitetene kodes i et-tertid etter en detaljert liste. Det som kalles for *husholdsarbeid* omfatter mange ulike aktiviteter. Det er vanlig å skille mellom seks hovedtyper, nemlig vanlig husarbeid, omsorgsarbeid, vedlikeholdsarbeid, kjøp av varer og tjenester, annet husholdsarbeid og reiser i forbindelse med husarbeid. Hver

Ragni Hege Kitterød

Artikkelen er en bearbejdet versjon av en artikkel publisert i SSB-magasinet på SSBs hjemmesider på Internett 22. mai 2002.

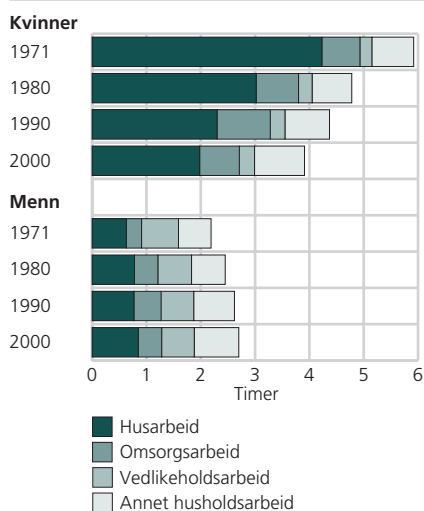
Ragni Hege Kitterød er forsker i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for demografi og levekårsforskning (rhh@ssb.no).

Tabell 1. Tid brukt til ulike typer husholdsarbeid blant personer 16-74 år. 1971, 1980, 1990 og 2000. Tall for alle og for kvinner og menn. Gjennomsnitt per dag i timer og minutter

	Hus- arbeid	Om- sorgs- arbeid	Vedlike- holds- arbeid	Kjøp av varer og tjenester	Annet husholds- arbeid	Reiser i forb. med husholds- arbeid	Husholds- arbeid totalt	Antall observa- sjoner
Alle								
1971	2.30	0.30	0.27	0.19	0.09	0.13	4.09	6 985
1980	1.57	0.37	0.25	0.22	0.08	0.10	3.39	6 600
1990	1.34	0.45	0.25	0.22	0.11	0.13	3.31	6 023
2000	1.25	0.35	0.27	0.24	0.12	0.17	3.18	5 787
Endring								
1971-2000	-1.05	+0.05	0.00	+0.05	+0.03	+0.04	-0.51	
Kvinner								
1971	4.14	0.42	0.13	0.23	0.09	0.14	5.55	3 636
1980	3.01	0.47	0.15	0.26	0.07	0.11	4.46	3 431
1990	2.18	0.59	0.16	0.26	0.09	0.14	4.22	3 149
2000	1.59	0.44	0.17	0.26	0.13	0.16	3.56	2 842
Endring								
1971-2000	-2.15	+0.02	+0.04	+0.03	+0.04	+0.02	-1.59	
Menn								
1971	0.38	0.17	0.41	0.15	0.10	0.11	2.13	3 349
1980	0.47	0.26	0.37	0.18	0.10	0.09	2.26	3 169
1990	0.46	0.30	0.36	0.19	0.13	0.13	2.36	2 874
2000	0.51	0.26	0.36	0.21	0.11	0.17	2.41	2 945
Endring								
1971-2000	+0.13	+0.09	-0.05	+0.06	+0.01	+0.06	+0.28	

Kilde: Tidsbruksundersøkelsene.

Figur 1. Tid brukt til ulike typer husholdsarbeid blant kvinner og menn 16-74 år. 1971, 1980 1990, 2000. Gjennomsnitt per dag i timer

Kilde: Tidsbruksundersøkelsene.

av disse gruppene omfatter igjen mange ulike gjøremål. Tidsbruksundersøkelsen viser altså hvor mye tid som faktisk brukes til husholdsarbeid, men gir ikke opplysninger om effektiviteten eller kvaliteten ved arbeidet eller om hva og hvor mye som produseres. Den forteller heller ikke hvorfor folk bruker tiden slik de gjør, eller hva som ligger bak fordelingen av oppgaver mellom medlemmene i en husholdning.

Det kan beregnes flere mål for tidsbruk på grunnlag av disse undersøkelsene, men det vanligste er å vise gjennomsnittlig tid til ulike aktiviteter for alle, eller for bestemte grupper. Det er hovedsakelig slike tall som vises i denne artikkelen. Gjennomsnittene er basert på alle dager i året og omfatter altså både hverdager, helger og ferier, og både dem som utførte aktiviteten i løpet av den dagen de førte dagbok, og dem som ikke utførte aktiviteten. Endringer i gjennomsnittet for en gruppe kan skyldes at sammensetningen av gruppen er endret, at ulike undergrupper

har endret sin tidsbruk, eller en kombinasjon av disse forholdene. Eksempelvis vet vi at yrkesaktive kvinner bruker mindre tid til husarbeid enn ikke-yrkesaktive kvinner. En nedgang i den gjennomsnittlige tiden til husarbeid blant kvinner kan da skyldes at det er blitt flere yrkesaktive, at yrkesaktive og/eller ikke-yrkesaktive har skåret ned på husarbeidet, eller en kombinasjon av disse prosessene. I denne artikkelen vises gjennomsnittstall for kvinner og menn i ulike aldersgrupper og familiefaser og for yrkesaktive og ikke-yrkesaktive mødre. Det er selvsagt stor variasjon også innenfor hver av disse gruppene, men det diskuteres ikke her.

I tillegg til slike gjennomsnittstall for en gruppe som helhet, er det vanlig å vise andelen personer som har utført en bestemt aktivitet i løpet av føringsdagen, samt gjennomsnittet for dem som faktisk utførte aktiviteten (se Vaage 2002). Slike tall refereres enkelte steder i artikkelen, men inngår ikke i tabellene. Opplegget av tidsbruksundersøkelsen er nærmere omtalt i rammeteksten.

Kvinner bruker 50 prosent mer tid til husarbeid enn menn

Selv om det har vært en betydelig utjevning av kjønnsforskjellene de siste tiårene, bruker kvinner fremdeles langt mer tid til husholdsarbeid enn hva menn gjør. Ser vi aldersgruppen 16-74 år under ett, er gjennomsnittet for kvinner nesten fire timer per dag, eller om lag 27 1/2 time per uke, til slike gjøremål, mens det for menn er om lag 2 timer og 40 minutter per dag, eller 18 timer og tre kvarter per uke. Det er også en klar kjønnsforskjell i sammensetningen av dette arbeidet. Halvparten av kvinners husholdsarbeid

går til vanlig husarbeid, mot bare 1/3 av menns. 22 prosent av menns husholdsarbeid går til vedlikeholdsoppgaver, mot bare 7 prosent av kvinners.

Mens kvinnene står for hoveddelen av arbeidet hjemme, bruker menn betydelig mer tid til yrkesarbeid enn kvinner. Ser vi yrkes- og husholdsarbeidet i sammenheng, har kvinner og menn omtrent like lange arbeidsdager i gjennomsnitt (se Vaage 2002). Dette er et vanlig funn i tidsbruksundersøkelser i mange vestlige land (Gershuny 2000, Robinson og Godbey 1997). Dersom likestilling defineres som likedeling av oppgaver både hjemme og ute, slik det har vært vanlig i en del sammenhenger (f.eks. Skrede 1986), er det altså fremdeles et stykke frem til full likestilling i Norge. Ut fra en definisjon av likestilling som innebærer at kvinner og menn skal ha like mye fritid og bruke like mye tid til arbeid totalt sett, har vi imidlertid høy grad av likestilling.

Revolusjon i dagliglivet?

Blant kvinner har det vært en betydelig reduksjon i tiden til husholdsarbeid de siste 30 årene. Nedgangen var mest markert på 1970-tallet, men var stor også på 1980- og 1990-tallet. Mens kvinner ved inngangen til 1970-årene brukte nærmere 6 timer per dag, eller om lag 41 1/2 time per uke, til husholdsarbeid, brukte kvinner i 2000 altså knapt 4 timer per dag, eller 27 1/2 time per uke (tabell 1, figur 1). Det er først og fremst vanlig husarbeid som er skåret ned. Reduksjonen har vært så stor at enkelte har snakket om en revolusjon i dagliglivet (Langsether og Lømo 1997). Mens kvinner i 1971 brukte 4 timer og 15 minutter per dag til husarbeid, brukte kvinner i 2000 om lag 2 timer per dag, eller 14 timer per uke. Tidsinnsatsen er altså blitt mer enn halvert i perioden. Fremdeles utfører imidlertid nesten alle kvinner, 94 prosent, noe husarbeid i løpet av en gjennomsnittsdag (Vaage 2002). Dette er omtrent samme andel som ved inngangen til 1970-årene. Den gjennomsnittlige tiden per utøver har imidlertid sunket dramatisk. Nedgangen i kvinners husarbeidstid ser altså ikke ut til å skyldes at færre gjør husarbeid, men at hver og en bruker mindre tid.

Reduksjonen i husarbeidet blant kvinner er spredt på flere typer oppgaver. Både tid til matlaging, oppvask, rengjøring, vasking og stryking av tøy, og vedlikehold og søm av tøy er gått ned (tabell 2). Målt i absolutte tall finner vi den største endringen når det gjelder matlaging. På begynnelsen av 1970-tallet brukte kvinner i gjennomsnitt 1 time og 25 minutter per dag til å lage mat. Nå er gjennomsnittstiden 48 minutter per dag. Matlaging og rengjøring er de to enkeltoppgavene som tar mest tid.

Tabell 2. Tid brukt til ulike typer husarbeid blant personer 16-74 år. 1971, 1980, 1990 og 2000. Tall for alle og for kvinner og menn. Gjennomsnitt per dag i timer og minutter

	Matlaging o.l.	Oppvask, rydding av bolig	Rengjøring, rydding av bolig	Vasking og stryking av tøy	Vedlikehold av tøy og sko, søm	Fyring, vedhugging, vannhenting	Egenproduksjon av matvarer	Antall observasjoner
Alle								
1971	0.49	0.27	0.34	0.16	0.13	0.03	0.08	6 985
1980	0.40	0.21	0.33	0.12	0.03	0.03	0.05	6 600
1990	0.34	0.17	0.26	0.11	0.02	0.02	0.02	6 023
2000	0.35	0.14	0.23	0.09	0.01	0.02	0.02	5 787
Endring								
1971-2000 ..	-0.14	-0.13	-0.11	-0.07	-0.12	-0.01	-0.06	
Kvinner								
1971	1.25	0.46	0.58	0.29	0.25	0.02	0.08	3 636
1980	1.03	0.32	0.53	0.21	0.06	0.01	0.05	3 431
1990	0.50	0.25	0.38	0.20	0.04	0.01	0.02	3 149
2000	0.48	0.20	0.32	0.15	0.02	0.01	0.01	2 945
Endring								
1971-2000 ..	-0.37	-0.26	-0.26	-0.14	-0.23	-0.01	-0.07	
Menn								
1971	0.10	0.06	0.07	0.01	0.00	0.05	0.08	3 349
1980	0.15	0.08	0.12	0.01	0.00	0.05	0.04	3 169
1990	0.16	0.08	0.13	0.02	0.00	0.04	0.02	2 874
2000	0.22	0.07	0.13	0.02	0.00	0.03	0.02	2 945
Endring								
1971-2000 ..	+0.12	+0.01	+0.06	+0.01	0.00	-0.02	-0.06	

Kilde: Tidsbruksundersøkelsene.

Datagrunnlag

Hus- og omsorgsarbeid utføres gjerne i kortere og lengre bolker innimellom andre aktiviteter og har ulik varighet fra gang til gang. Det er vanskelig å få noe godt bilde av tiden til slike gjøremål gjennom vanlige intervjuundersøkelser. Tidsbruksundersøkelser basert på dagbøker regnes for å være den beste datakilden for å kartlegge slikt arbeid, og det er slike undersøkelser som ligger til grunn for analysene i denne artikkelen. I Norge er det gjennomført fire tidsbruksundersøkelser, i 1971-72, 1980-81, 1990-91 og i 2000-2001. Undersøkelsene gjennomføres ved at et representativt utvalg av befolkningen fører dagbok over sine gjøremål og sitt samværsmonster i to døgn. Dagene er spredt over 12 måneder slik at vi får et gjennomsnittsbilde for hele året. I undersøkelsen i 2000 var dagbøkene delt i ti-minutters intervaller, og for hvert av disse skulle deltakerne notere sine gjøremål med egne ord. I ettertid ble aktivitetene kodet etter en liste med om lag 170 kategorier. Det er altså ikke deltakerne selv, men de ansvarlige for undersøkelsen, som avgjør hva som skal regnes som husholdsarbeid, fritid, personlige gjøremål osv. Når dette gjøres på samme måte fra gang til gang og for alle personer, kan vi studere endringer over tid og forskjeller mellom grupper. Kodingen av aktiviteter i den norske undersøkelsen skjer stort sett i samsvar med praksis i andre europeiske land.

Det er ikke alltid lett å skille klart mellom husholdsarbeid og fritid. Eksempelvis vil noen regne kakebaking som en fritidsaktivitet, mens andre ser det som husarbeid. I tidsbruksundersøkelsen legges det såkalte *tredjepersonskriteriet* til grunn for å skille arbeid fra andre gjøremål. Aktiviteter som i prinsippet kan utføres av andre, og som frembringer en tjeneste eller et produkt, regnes som arbeid, mens andre aktiviteter regnes som fritid eller personlige gjøremål. Tanken er da at det ikke gir mening å få andre til å sove, spise eller ta en joggetur for seg, men at man kan få andre til å gjøre rent, handle eller passe barn. Det som betegnes som *husholdsarbeid* i tidsbruksundersøkelsen omfatter altså mange ulike aktiviteter, og det er vanlig å skille mellom følgende seks hovedgrupper:

- *Husarbeid*: omfatter matlaging, oppvask, rydding, rengjøring, vask og stell av tøy o.l.
- *Omsorgsarbeid*: omfatter aktiv omsorg for egne barn eller for voksne. Dette er perioder der deltakerne har notert at stell, pass eller annen hjelp var den viktigste aktiviteten i et gitt tidsintervall.¹
- *Vedlikeholdsarbeid*: omfatter stell av hage, stell av kjæledyr, oppussings- og vedlikeholdsarbeid.
- *Kjøp av varer og tjenester*: omfatter innkjøp av varer, legebesøk, besøk på andre offentlige kontorer o.l.
- *Annet husholdsarbeid*: omfatter annet arbeid som utføres ulønnet for egen eller andres husholdning.
- *Reiser i forbindelse med husholdsarbeid*: omfatter reiser i forbindelse med innkjøp og andre ærend.

Det er viktig å være klar over at *omsorgsarbeid* i denne sammenheng refererer til perioder der deltakerne har notert i tidsdagboken at det å ta seg av andre er den primære aktiviteten i et gitt tidintervall. Folk bruker selvsagt langt mer tid til omsorg enn det som kommer frem på denne måten. Eksempelvis foregår mesteparten av foreldres omsorg med barn parallelt med andre gjøremål som for eksempel rengjøring, matlaging eller ulike fritidsaktiviteter.

Utvalgene til de fire tidsbruksundersøkelsene har variert noe med hensyn til deltakerens alder. De to første hadde en øvre aldersgrense på 74 år. Tabeller som viser endringer siden 1971 omfatter derfor personer 16-74 år. Tabeller som kun gjelder for 2000, omfatter personer 16-79 år.

I undersøkelsen fra 2000 er det beregnet en vekt for å justere for ulikhet i trekk-sannsynlighet og for skjevheter i frafallet. Tallene for 2000 i denne artikkelen er basert på det vektete materialet, mens antall observasjoner er basert på det uvektede materialet.

Opplegg og gjennomføring av tidsbruksundersøkelsen 2000 er nærmere beskrevet i Rønning (2002) og Vaage (2002), samt i deres artikler i dette nummer av Samfunnsspeilet. Belsby (2002) redegjør for vekten som er benyttet i datamaterialet.

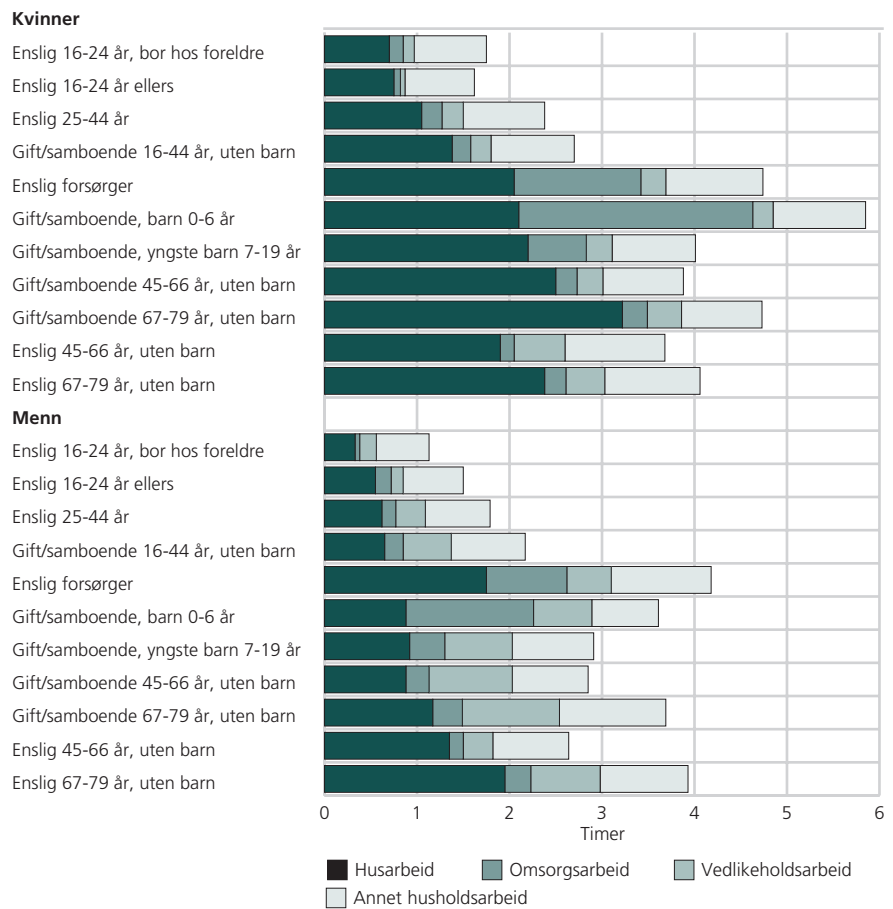
Henholdsvis 40 og 27 prosent av kvinners samlede tid til husarbeid går i dag til slike gjøremål.

Vi vet ikke sikkert hvilke faktorer som ligger bak nedgangen i husarbeidstiden, men endringen har trolig sammenheng både med teknologiske nyvinninger, økt effektivitet, mer bruk av ferdigvarer, og endrede holdninger til hva som er akseptabel standard for rengjøring, matlaging og annet arbeid hjemme (Gershuny 2000, Kitterød og Lømo 1996, Grønmo og Lingsom 1983). Antagelig spiller forskjellige faktorer inn i forhold til ulike oppgaver. Analyser som sammenligner grupper med og uten bestemte tekniske hjelpemidler på et gitt tidspunkt, tyder på at tilgangen til slike hjelpemidler har liten betydning for hvor mye tid som brukes til husarbeid (Langsether og Lømo 1997, Grønmo og Lingsom 1983). Det er imidlertid liten tvil om at hjelpemidler som for eksempel oppvaskmaskin, vaskemaskin og mikrobølgeovn innebærer et stort rasjonaliseringspotensial i dagliglivet og inngår som en viktig delforklaring på den markerte nedgangen i husarbeidstiden blant kvinner de siste tiårene (Gershuny 2000, Berg 1988). Nedskjæringen kan også bunne i større tidspress blant kvinner på grunn av betydelig høyere deltakelse i yrkeslivet enn tidligere. Imidlertid bruker også kvinner som ikke er yrkesaktive mindre tid til husarbeid enn før (se siste del av artikkelen). Nedskjæringen i husarbeidet har trolig sammenheng med en omprioritering av gjøremål mer generelt, der også fritidsaktiviteter utgjør en viktig del av bildet. Eksempelvis bruker både kvinner og menn i alle aldersgrupper atskillig mer tid til å se fjernsyn i dag enn for 30 år siden (Vaage 2002). Både tekniske hjelpemidler, økt tilbud av havfabrikata og endrede normer for kvinnerollen har trolig bidratt til å muliggjøre en nedskjæring av husarbeidstiden til fordel for andre aktiviteter.

28 minutter mer husholdsarbeid for menn

Blant menn har det vært en svak økning i tiden til husholdsarbeid, fra 2 timer og 13 minutter per dag i 1971 til 2 timer og 41 minutter per dag i 2000. Økningen er fordelt på flere oppgavetyper og gjelder også for vanlig husarbeid. Vaage (2002) viser i hovedrapporten fra den nyeste undersøkelsen at andelen menn som utfører husarbeid i løpet av en gjennomsnittsdag økte betraktelig i perioden, fra 48 prosent i 1971 til 77 prosent i 2000. Gjennomsnittstiden blant utøverne har imidlertid vært ganske stabil. Dette tyder på at endringen i menns husarbeidstid skyldes at flere enn før utfører slike oppgaver, ikke at hver av dem

Figur 2. Tid brukt til ulike typer husholdsarbeid blant kvinner og menn i ulike familiefaser. 2000. Gjennomsnitt per dag i timer

Kilde: Tidsbruksundersøkelsen 2000.

som gjør husarbeid bruker mer tid enn før. En viss mengde husarbeid inngår altså nå som en del av dagliglivet for det store flertallet av menn. Økningen blant menn er spredt på flere ulike aktiviteter, men ser ut til å være mest markert når det gjelder matlaging (tabell 2). Endringen i menns husarbeidstid oppveier på ingen måte nedgangen i kvinners tid. Følgelig har det vært en klar nedgang i tiden til husarbeid i den voksne befolkning generelt.

Det er altså betydelig mindre kjønnsforskjeller i tiden til husholdsarbeid i dag enn på begynnelsen av 1970-tallet. Menns tid i prosent av kvinners kan brukes som et mål for nivået på denne forskjellen. En høy prosentandel betyr da stor likedeling. I 1971 utgjorde menns husholdsarbeidstid bare 38 prosent av kvinners tid, mot hele 68 prosent i 2000. Kjønnsforskjellen er mer markert for husarbeidet enn for andre typer husholdsarbeid, men også her har det vært en betydelig utjevning de siste 30 årene. I 1971 utgjorde menns tid til husarbeid bare 15 prosent av kvinners tid, mens andelen i 2000 var 43 prosent. Tilnærmingen i tidsbruk mellom menn og kvinner skyldes først og fremst at kvinner har skåret kraftig ned på tiden til husarbeid og i mindre grad at menn har økt sin innsats.

Mest husholdsarbeid blant småbarnsforeldre og eldre

Mengden og sammensetningen av det ulønnede arbeidet varierer selv sagt over livet. Figur 2 viser tid til ulike typer husholdsarbeid blant kvinner og menn i ulike familiefaser.² For kvinner peker småbarnsfasen seg ut som en periode med mye ulønnet arbeid. Gifte/samboende mødre bruker i gjennomsnitt nesten 6 timer per dag til husholdsarbeid. Det meste av dette går til hus- og omsorgsoppgaver. I gjennomsnitt bruker småbarnsmødre om lag 2 timer og 10 minutter per dag til husarbeid og 2 1/2 time til aktiv omsorg for barn. Omsorgsarbeid omfatter her perioder da deltakerne har notert i tidsdagboka at det å ta seg av barna er den primære aktiviteten i et gitt tidsintervall. Det er særlig omsorgsarbeidet som tar mer tid blant kvinner i denne livsfasen enn blant andre kvinner. Småbarnsmødre bruker ikke mer tid til vanlig husarbeid enn hva andre gifte/samboende kvinner gjør.

Mest omfattende er tiden til vanlig husarbeid blant eldre gifte kvinner, om lag 3 timer og 15 minutter i gjennomsnitt per dag, eller nesten 23 timer per uke. Dette må sees i lys av at disse kvinnene har forlatt yrkeslivet og har mye tid til disposisjon. Dessu-

Tabell 3. Tid brukt til ulike typer husholdsarbeid blant kvinner i ulike aldersgrupper. 1971, 1980, 1990, 2000. Gjennomsnitt per dag i timer og minutter

	Hus- arbeid	Om- sorgs- arbeid	Vedlike- holds- arbeid	Kjøp av varer og tjenester	Annet husholds- arbeid	Reiser i forb. med husholds- arbeid	Husholds- arbeid totalt	Antall observa- sjoner
16-24 år								
1971	2.06	0.38	0.05	0.23	0.06	0.12	3.31	536
1980	1.22	0.30	0.09	0.24	0.06	0.10	2.41	678
1990	1.00	0.43	0.09	0.23	0.10	0.13	2.38	610
2000	0.57	0.30	0.06	0.26	0.08	0.16	2.24	362
25-34 år								
1971	4.18	1.33	0.11	0.23	0.07	0.15	6.47	816
1980	2.57	1.46	0.12	0.28	0.07	0.11	5.42	719
1990	2.06	1.53	0.11	0.27	0.08	0.14	5.00	762
2000	1.41	1.34	0.12	0.28	0.11	0.16	4.22	610
35-44 år								
1971	4.55	0.56	0.11	0.26	0.09	0.14	6.51	577
1980	3.22	0.57	0.13	0.28	0.05	0.12	5.17	646
1990	2.42	1.09	0.19	0.27	0.09	0.14	4.59	696
2000	2.03	1.02	0.17	0.26	0.15	0.16	4.19	621
45-54 år								
1971	4.52	0.17	0.14	0.24	0.11	0.16	6.14	691
1980	3.27	0.20	0.21	0.27	0.07	0.12	4.53	527
1990	2.44	0.29	0.23	0.25	0.08	0.12	4.20	451
2000	2.16	0.18	0.20	0.24	0.12	0.13	3.43	498
55-66 år								
1971	4.31	0.16	0.20	0.21	0.09	0.14	5.52	714
1980	3.52	0.17	0.19	0.25	0.08	0.09	5.11	609
1990	2.50	0.23	0.20	0.26	0.09	0.16	4.24	394
2000	2.35	0.15	0.23	0.27	0.16	0.19	4.14	565
67-74 år								
1971	4.29	0.08	0.17	0.19	0.09	0.12	5.34	302
1980	3.44	0.26	0.17	0.25	0.08	0.12	5.12	252
1990	3.23	0.18	0.22	0.25	0.10	0.17	4.55	236
2000	2.45	0.22	0.28	0.28	0.14	0.16	4.32	186

Kilde: Tidsbruksundersøkelsene.

Tabell 4. Tid brukt til ulike typer husholdsarbeid blant menn i ulike aldersgrupper, 1971, 1980, 1990, 2000. Gjennomsnitt per dag i timer og minutter.

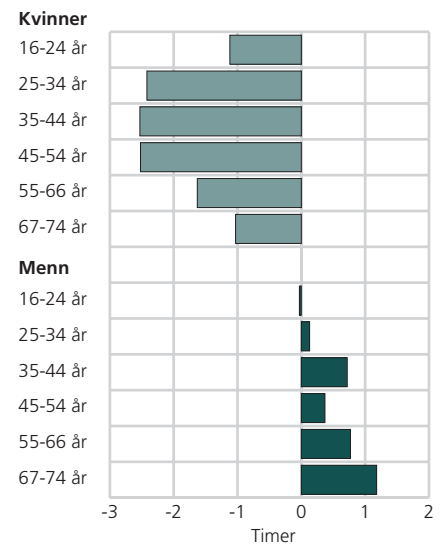
	Hus- arbeid	Om- sorgs- arbeid	Vedlike- holds- arbeid	Kjøp av varer og tjenester	Annet husholds- arbeid	Reiser i forb. med husholds- arbeid	Husholds- arbeid totalt	Antall observa- sjoner
16-24 år								
1971	0.20	0.11	0.27	0.14	0.05	0.12	1.29	586
1980	0.25	0.15	0.27	0.16	0.06	0.08	1.35	637
1990	0.26	0.17	0.21	0.16	0.10	0.10	1.40	544
2000	0.27	0.08	0.11	0.20	0.06	0.16	1.27	419
25-34 år								
1971	0.32	0.30	0.47	0.16	0.10	0.12	2.27	572
1980	0.40	0.43	0.32	0.18	0.09	0.08	2.30	705
1990	0.36	0.50	0.28	0.18	0.12	0.13	2.37	614
2000	0.42	0.44	0.29	0.19	0.09	0.14	2.35	602
35-44 år								
1971	0.33	0.29	0.40	0.14	0.12	0.09	2.18	601
1980	0.47	0.38	0.39	0.20	0.12	0.09	2.45	583
1990	0.48	0.36	0.46	0.16	0.13	0.11	2.51	586
2000	0.55	0.40	0.39	0.20	0.10	0.16	3.01	587
45-54 år								
1971	0.43	0.11	0.48	0.15	0.11	0.12	2.19	675
1980	0.50	0.19	0.48	0.15	0.12	0.11	2.35	410
1990	0.48	0.20	0.41	0.20	0.12	0.14	2.35	468
2000	0.54	0.18	0.42	0.21	0.10	0.16	2.41	524
55-66 år								
1971	0.43	0.12	0.45	0.17	0.13	0.11	2.21	648
1980	0.57	0.16	0.40	0.18	0.10	0.09	2.31	585
1990	0.58	0.17	0.45	0.23	0.15	0.15	2.52	418
2000	1.03	0.17	0.51	0.21	0.15	0.19	3.07	613
67-74 år								
1971	1.10	0.08	0.35	0.19	0.09	0.11	2.33	267
1980	1.32	0.12	0.45	0.21	0.17	0.11	3.18	249
1990	1.20	0.12	0.58	0.26	0.20	0.18	3.35	244
2000	1.17	0.17	0.53	0.31	0.20	0.25	3.44	200

Kilde: Tidsbruksundersøkelsene.

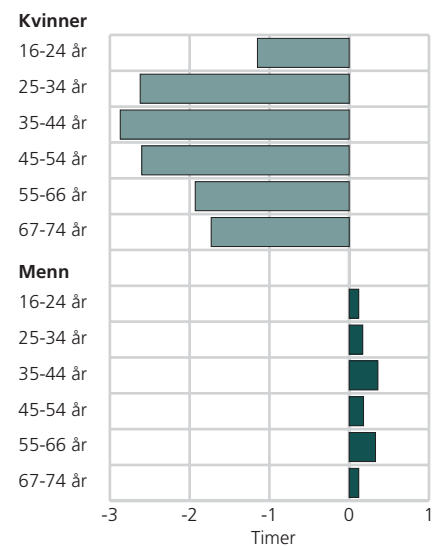
ten er dette en generasjon av kvinner som har vært vant til å bruke mye tid i huset, og som viderefører dette når de blir eldre. Muligens innebærer også nedsatt helse at det for enkelte tar lengre tid å utføre en del oppgaver enn tidligere.

Også for menn medfører småbarnsfasen en større innsats hjemme enn hva som er tilfellet i mange andre familiefaser, vel 3 1/2 time i gjennomsnitt per dag. Mertiden i forhold til menn i andre familiefaser består først og fremst i aktivt omsorgsarbeid for barn. Foruten småbarnsfedre er det særlig eldre menn, både gifte og enslige, som bruker mye tid til husholdsarbeid. De har fått frigjort mye tid etter at de er gått ut av yrkeslivet, og bruker mer tid enn menn i de fleste andre faser til både husholds- og vedlikeholdsarbeid. Det ser også ut til at mannlige enslige forsørgere bruker mye tid til husholdsarbeid. Det er imidlertid få observasjoner i denne gruppen slik at det er betydelig usikkerhet ved tallene her.

Selv om småbarnsfedre bruker forholdsvis mye tid til familiearbeid, er dette den familiefasen der kjønnsforskjellene i tiden til husholdsarbeid er størst. Dette har sammenheng med at kvinner i større grad enn menn tar ut permisjon og trapper ned yrkes-

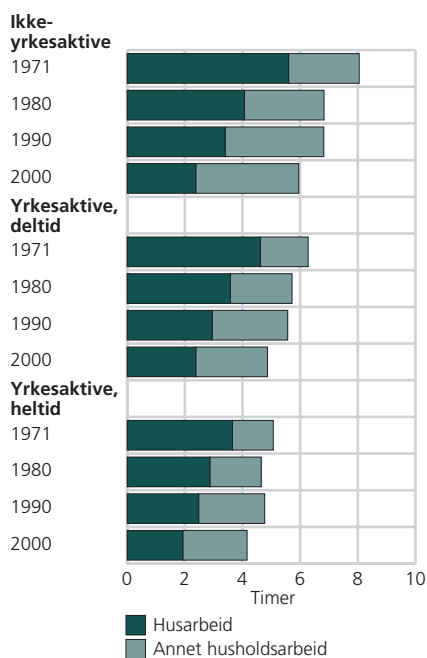
Figur 3. Endringer fra 1971-2000 i tid brukt til husholdsarbeid en gjennomsnittsdag blant kvinner og menn i ulike aldersgrupper. Timer

Kilde: Tidsbruksundersøkelsene.

Figur 4. Endringer fra 1971-2000 i tid brukt til husarbeid en gjennomsnittsdag blant kvinner og menn i ulike aldersgrupper. Timer

Kilde: Tidsbruksundersøkelsene.

Figur 5. Tid brukt til husarbeid og tid brukt til husholdsarbeid totalt blant gifte/samboende kvinner med yngste barn 3-14 år, etter yrkesaktivitet. 1971, 1980, 1990, 2000. Gjennomsnitt per dag i timer

Kilde: Tidsbruksundersøkelsene.

arbeidet når de får barn. Den tiden småbarnsfedre bruker til husholdsarbeid utgjør om lag 62 prosent av mødrenes tid. Kjønnsforskjellene er mindre for omsorgsarbeid enn for husarbeid, noe man også har funnet i de tidligere tidsbruksundersøkelsene (Kitterød og Lømo 1996). Mens fedres tid til aktiv omsorg for barn utgjør om lag 55 prosent av mødres tid, er andelen 42 prosent for husarbeidet.

Kvinner i 30- og 40-årene har redusert husarbeidet mest

Både unge, middelaldrende og eldre kvinner bruker atskillig mindre tid til husholdsarbeid i dag enn på begynnelsen av 1970-tallet, men nedgangen har vært mest markert blant dem i alderen 25-54 år (tabell 3, figurene 3 og 4). Det er også kvinner i denne aldersgruppen som økte sin yrkesdeltakelse mest i perioden. Reduksjonen i husholdsarbeidet har altså vært mest markert i aldersgrupper som ofte har ansvar for barn, og det er først og fremst tiden til vanlig husarbeid som er skåret ned. Eksempelvis bruker kvinner i alderen 35-44 år i dag om lag 2 timer i gjennomsnitt per dag til husarbeid, mens kvinner i tilsvarende alder i 1971 brukte nærmere 5 timer per dag. Endringen var størst på 1970-tallet, men var betydelig også på 1980- og 1990-tallet. Nedskjæringen av husarbeidstiden de siste 30 årene i denne aldersgruppen utgjør nesten 60 prosent, noe som viser at både kvinnerollen og dagliglivet er betydelig endret.

Blant menn finner vi den største økningen i tiden til husholdsarbeid i aldersgruppen 67-74 år (tabell 4, figurene 3 og 4). Økningen var mest markert på 1970-tallet, noe som må sees i sammenheng med at pensjonsalderen ble satt ned fra 70 til 67 år i dette tiåret. Selv om eldre menn bruker mer tid til husholdsarbeid enn tidligere, har tiden til vanlig husarbeid økt forholdsvis lite. Økningen har først og fremst gått til andre gjøremål, særlig til vedlikeholdsoppgaver, men også til innkjøp. Husarbeidstiden har imidlertid økt noe blant menn i andre aldersgrupper. Eksempelvis bruker menn 35-44 år 22 minutter mer per dag til husarbeid nå enn hva tilsvarende aldersgruppe gjorde i 1971. Dette er en gruppe hvor mange har barn i husholdningen. Ved siden av eldre menn er dette den aldersgruppen blant menn der det har vært en ganske betydelig økning av tiden til husholdsarbeid totalt sett de siste 30 årene. Foruten husarbeidet er det særlig tiden til aktiv omsorg for barn som har økt blant menn i denne alderen.

Mindre forskjell enn før mellom yrkesaktive og ikke-yrkesaktive kvinner

Kvinner yrkestilknytning har tradisjonelt hatt stor betydning for hvor mye tid de bruker til husholdsarbeid. Enkelte har snakket om husarbeidets elastisitet for å betegne det forhold at husarbeid både kan komprimeres sterkt, men også kan strekkes ut til å fylle nesten all ledig tid (Gershuny 2000). Andre har sammenlignet husarbeidet med et trekkspill for å få frem det samme (Berg 1988). Kvinner som bruker mye tid i yrkeslivet må utføre husarbeidet raskt og effektivt og kanskje også redusere standardene hjemme, mens ikke-yrkesaktive i større grad kan velge hvor mye tid de vil bruke. Både i 1971, 1980, 1990 og 2000 brukte yrkesaktive kvinner langt mindre tid både på husholdsarbeid totalt, og på husarbeid isolert sett, enn hva de ikke-yrkesaktive gjorde (figur 5).

Både blant yrkesaktive og ikke-yrkesaktive mødre har det vært en betydelig nedskjæring av tiden til husholdsarbeid i perioden, men reduksjonen har vært mest markert blant dem som ikke er yrkesaktive. Dette mønsteret fin-

ner man også i mange andre vestlige land (Gershuny 2000). Ser vi på gifte/samboende mødre med barn i alderen 3-14 år,³ brukte de heltids yrkesaktive i 2000 1 time og 45 minutter mindre til husarbeid per dag enn heltids yrkesaktive mødre i 1971. Ikke-yrkesaktive mødre i 2000 brukte om lag 3 timer og 15 minutter mindre per dag til husarbeid enn ikke-yrkesaktive mødre i 1971.

Forskjellen mellom yrkesaktive og ikke-yrkesaktive er altså blitt atskillig mindre over tid. Dette har trolig sammenheng med flere forhold. Potensialet for reduksjon har vært mindre blant de yrkesaktive, ettersom de allerede på begynnelsen av 1970-tallet brukte forholdsvis lite tid til husarbeid. Dessuten utgjør yrkesaktive og ikke-yrkesaktive mødre i mindre grad to atskilte grupper i dag enn tidligere. For det første er det blitt langt færre ikke-yrkesaktive. Videre er perioder utenfor yrkeslivet nå for de fleste bare midlertidige avbrekk fra en forholdsvis kontinuerlig yrkestilknytning, og mange er trolig hjemme mer for å ta seg av barn enn for å gjøre husarbeid. Det er rimelig å anta at mange viderefører sitt mønster i husarbeidet fra tiden som yrkesaktive til perioder uten yrkesarbeid. Videre er det slik at ikke-yrkesaktive mødre i dag bruker mer tid til utdanning enn hva ikke-yrkesaktive mødre gjorde ved inngangen til 1970-årene.

Den tradisjonelle husmoren som bruker mange timer per dag til husarbeid ser altså ut til å være forholdsvis sjelden nå. Dette stemmer med funn i SSBs arbeidskraftundersøkelser der man ser at andelen heltids hjemmearbeidende kvinner har sunket betydelig de siste tiårene (Bø og Molden 2000). Mødre bruker fremdeles langt mer tid til husarbeid enn fedre, men atskillig mindre tid enn tidligere generasjoner av mødre, og for de fleste kommer husarbeidet nå i tillegg til jobb eller utdanning. Også i perioder utenfor yrkeslivet og utdanningsinstitusjonene har husarbeidet et ganske moderat omfang. Få kvinner ser i dag på seg selv som husmødre. Mens deltidsarbeidende kvinner tidligere gjerne betraktet seg selv primært som husmødre, oppfatter de seg nå hovedsakelig som yrkesaktive (ibid). Dette gjenspeiler trolig både endringer i synet på kvinnerollen og den markerte reduksjonen i tiden til husarbeid blant kvinner i alle aldre.

1. Tallene for tid til omsorgsarbeid i 2000 er noe høyere i denne artikkelen enn dem som gis i hovedpublikasjonen fra undersøkelsen (Vaage 2002), og tallene for reiser i forbindelse med husholdsarbeid er noe lavere. For å få mest mulig sammenlignbare tall med tidligere tidsbruksundersøkelser, har jeg her regnet den tiden foreldre bruker til henting og bringing av barn i ulike sammenhenger som omsorgsarbeid, og ikke som reisetid, slik det er gjort i hovedpublikasjonen. Inndelingen der er i tråd med hva som anbefales av Eurostat (EUs statistiske kontor).

2. Kjennermerket familiefase grupperer personer etter alder, samlivsstatus og om de har hjemmeboende barn eller ikke. Alderen på barna er her regnet ut fra alder ved utgangen av året. Enslige omfatter ugifte og før-gifte personer som ikke er samboende. Det refererer altså ikke til om man bor alene eller ikke, men til om man lever i et parforhold eller ikke.

3. Analysen er foretatt på mødre med barn 3-14 år fordi det i de første tre tidsbruksundersøkelsene ikke ble registrert hvorvidt yrkesaktive hadde permisjon fra arbeidet eller ikke. Skillet mellom yrkesaktive og ikke-yrkesaktive kan derfor bli uklart. Ettersom permisjoner i all hovedsak tas ut i barnets første leveår, blir denne uklarheten ubetydelig når vi holder mødre med helt små barn utenfor. Når alderen på yngste barn er satt til tre år i analysen her, og ikke ett år slik lengden på foreldrepermisjonen skulle tilsi, er dette fordi man i 1971-undersøkelsen ikke registrerte barns alder detaljert. Man skilte imidlertid mellom dem som hadde barn over og under tre år.

Litteratur

- Belsby, Liv (2002): Publikasjon om beregning av vektorer i tidsbruksundersøkelsen 2000/01 (under arbeid).
- Berg, Anne-Jorunn (1988): Husarbeid som et trekkspill om teknologi. I Merete Lie, Anne-Jorunn Berg, Hjørdis Kaul, Elin Kvande, Bente Rasmussen og Knut H. Sørensen (red): *I Menns bilde. Kvinner, teknologi, arbeid*. Trondheim: Tapir forlag.
- Bø, Tor Petter og Thomas Hugaas Molden (2000): Arbeid. I *Sosialt Utsyn 2000*, Statistiske analyser 35, Statistisk sentralbyrå.
- Gershuny, Jonathan (2000): *Changing Times. Work and Leisure in Postindustrial Society*. Oxford University Press.
- Grønmo, Sigmund og Susan Lingsom (1983): Husholdsarbeid og likestilling. Utviklingstendenser i 1970-årene. *Tidsskrift for samfunnsforskning* bd. 24:415-439.
- Langsether, Åsmund og Aase Lømo (1997): *Bedre tid? Gifte kvinners tidsbruk. Endringer 1970-1990*. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. Rapport 10/97.
- Kitterød, Ragni Hege og Aase Lømo (1996): Småbarnsforeldres tidsbruk 1970-90. I Berit Brandth og Kari Moxnes (red): *Familien i tiden*. Oslo: Tano.
- Robinson, John P. og Geoffrey Godbey (1997): *Time for Life. The Surprising Ways Americans Use Their Time*. Pennsylvania, The Pennsylvania State University Press, University Park.
- Rønning, Elisabeth (2002): *Statistisk sentralbyrås tidsbruksundersøkelse 2000/01. Dokumentasjon og resultater fra intervjuet*. Notater 2002/26, Statistisk sentralbyrå.
- Skrede, Kari (1986): Hvor langt er vi kommet på vei mot likestilling? I Kari Skrede og Kristin Tormes (red): *Kan vi planlegge oss til likestilling i 2010?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Vaage, Odd Frank (2002): *Til alle døgnets tider. Tidsbruk 1971-2000*. SA 52, Statistisk sentralbyrå.